

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

РИБОГОСПОДАРСЬКИЙ ФАКУЛЬТЕТ

КАФЕДРА ГІДРОБІОЛОГІЇ

**Методичний посібник
з курсу**

**УПРАВЛІННЯ ВИКОРИСТАННЯ
ГІДРОБІОНТІВ**

**Для підготовки магістрів денної форми навчання
за спеціальністю 8.09020101 – «Водні біоресурси та аквакультура»**

КИЇВ-2014

УДК 556.18:1574.57(072)

У методичному посібнику висвітлено перелік основних тем управління використання гідробіонтів відповідно модульної системи, запитання для самоперевірки.

Методичний посібник призначений для студентів-магістрів денної форми навчання за спеціальністю 8.09020101 – «Водні біоресурси».

Рекомендовано вченою радою ННІ тваринництва та водних біоресурсів Національного університету біоресурсів і природокористування України (протокол № 5 від 6.03.2014 р.).

Укладач: Н.Я. Рудик-Леуська

Рецензенти: М.Ю. Євтушенко, чл.-кор. НАНУ, професор
І.Ю. Бузевич, д.б.н. ІРГ НААН України

Навчальне видання

Методичний посібник з курсу

«Управління використання гідробіонтів»

Для підготовки магістрів денної форми навчання за спеціальністю 8.09020101 – «Водні біоресурси та аквакультура»

Укладач: Рудик-Леуська Наталія Ярославівна

Технічний редактор – Соломаха І.В.

Підписано до друку 12.05.2014 р. Формат 60 x 84 1/16.

Друк різнографічний. Папір офсетний. Гарнітура Arial.

Ум.друк.арк. 4,3.

Тираж 50 примірників. Зам. № 517.

Видавництво Українського фітосоціологічного центру

Київ - 28, Проспект Науки, 15, кв. 40,

Тел./факс (044) 524-11-61

ЗМІСТ

ВСТУП		5
<i>МОДУЛЬ 1</i>	<i>СТРУКТУРА ВИКОРИСТАННЯ ГІДРОБІОНТІВ</i>	6
ТЕМА 1	ВСТУП ДО ДИСЦИПЛІНИ	6
1.1	Предмет та об'єкти, основні поняття курсу "Управління використання гідробіонтів", зв'язок з іншими дисциплінами	6
1.2	Структура Державного агентства рибного господарства України	8
1.3	Схема організаційної структури управління	9
ТЕМА 2	ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ В ГАЛУЗІ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОО СЕРЕДОВИЩА	11
2.1	Поняття державного управління в галузі охорони природного середовища та використання гідробіонтів	11
2.2	Органи державного управління загальної компетенції	12
2.3	Органи державного управління спеціальної компетенції	12
ТЕМА 3	РИБНЕ ГОСПОДАРСТВО УКРАЇНИ ТА ЙОГО СТРУКТУРА	14
3.1	Правові основи експлуатації внутрішніх водойм	14
3.2	Основні нормативні документи, що визначають принцип роботи по охороні рибних запасів	15
3.3	Визначення рибогосподарських водойм. Категорії рибогосподарських водойм	16
ТЕМА 4	ОСНОВНІ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В ГАЛУЗІ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА	17
4.1	Державний моніторинг навколишнього природного середовища	17
4.2	Державний моніторинг в галузі природокористування й охорони навколишнього природного середовища	18
4.3	Стандартизація і нормування в галузі охорони навколишнього природного середовища	19
4.4	Лімітування в галузі природокористування	21
4.5	Екологічне ліцензування	25
4.6	Екологічно-інформаційне забезпечення	25
4.7	Функція екологічного інформаційного забезпечення	31

МОДУЛЬ 2	ОХОРОНА РИБНИХ ЗАПАСІВ ТА ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	37
ТЕМА 5	ОХОРОНА РИБНИХ ЗАПАСІВ ТА РЕГУЛЮВАННЯ РИБАЛЬСТВА	37
5.1	Основні розділи положення про охорону рибних запасів та регулювання рибальства у водоймах України	37
5.2	Зобов'язання рибовидобувних господарств, органів рибоохорони	38
5.3	Визначення рибовидобувної організації, порядок укладання угоди на промисел риби	39
ТЕМА 6	ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ВОДНОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ	42
6.1	Закон України «Про загальнодержавну програму розвитку водного господарства», обґрунтування	42
6.2	Мета та принципи закону	43
6.3	Напрями закону	44
6.4	Очікуванні результати закону	48
ТЕМА 7	УПРАВЛІННЯ, ПРАВОВА ОХОРОНА І ВИКОРИСТАННЯ ТВАРИННОГО СВІТУ	49
7.1	Тваринний світ як об'єкт правової охорони та використання	49
7.2	Основні вимоги до здійснення рибальства та спеціального використання водних живих ресурсів	53
7.3	Управління і контроль в галузі охорони та використання тваринного світу	54
7.4	Юридична відповідальність за порушення законодавства про тваринний світ	55
ТЕМА 8	МЕТОДИ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ РИБНИХ РЕСУРСІВ	57
8.1	Охорона водних живих ресурсів	57
8.2	Охорона життєвого середовища, шляхів міграції та умов відтворення рибних ресурсів	60
	ЗАПИТАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ	63
	СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	66

ВСТУП

Навчальна дисципліна «Управління використання гідробіонтів» є складовою частиною фахової підготовки магістрів за спеціальністю «Водні біоресурси».

У підготовці фахівців освітньо-кваліфікаційного рівні «Магістр» навчальна дисципліна «Управління використання гідро біонтів» має фундаментально-теоретичне й прикладне значення.

Предмет дисципліни - застосування правових знань з рибогосподарського законодавства в системі рибоохорони, раціонального використання гідробіоресурсів та міжнародного рибництва.

Вивчення дисципліни «Управління використання гідробіонтів» спрямоване на освоєння інструкцій по використанні риби та інших водних живих ресурсів із творчим використанням у кожній новій операції відповідної сучасної нормативно-технологічної бази, з метою застосування цих знань у професійній діяльності майбутніх фахівців.

Роль дисципліни для фахівця за напрямом у галузі водних біоресурсів полягає в тому, що при використанні водних об'єктів за різних господарських умовах необхідно добре керуватися законодавчо-нормативними актами і на цій правовій основі досягати раціонального використання й відтворення водних ресурсів.

МОДУЛЬ 1. СТРУКТУРА ВИКОРИСТАННЯ ГІДРОБІОНТІВ

ТЕМА 1: ВСТУП ДО ДИСЦИПЛІНИ

1.1. Предмет та об'єкти, основні поняття курсу «Управління використання гідро біонтів», зв'язок з іншими дисциплінами

Поняття державного управління в галузі охорони навколишнього природного середовища та використання гідробіонтів є похідними від поняття державного управління в цілому. «Управління використання гідро біонтів» – дисципліна, яка вивчає управління та структуру рибного законодавства, під останнім розуміють певний вид діяльності органів держави, що має виконавчий і розпорядчий характер, полягає в організуючому впливі на суспільні відносини шляхом застосування державно-владних повноважень.

Предмет «Управління використання гідро біонтів» пов'язаний дисциплінами, які мають певний зв'язок з охороною водойм України та за її межами, а саме: гідробіології, гідроекології, іхтіології, основ рибоохорони, охорони гідробіонтів. Її мета полягає у тому, щоб освоїти систему знань з правових питань управління та структури рибного законодавств, правової охорони рибних ресурсів у водоймах України, міжнародного правового регулювання промислу біоресурсів Світового океану.

Головні задачі вивчення дисципліни «Управління використання гідробіонтів» зводяться до наступних:

➤ вивчення структури і правового статусу господарств рибної промисловості різного напрямку і форми власності;

➤ оволодіння методами правової охорони рибних ресурсів, регулювання рибальства, контролю за виконанням рибогосподарського законодавства і відповідальності за порушення рибоохоронного законодавства у водоймах України;

➤ набуття вмінь заключати угоди на експлуатацію рибопромислової ділянки;

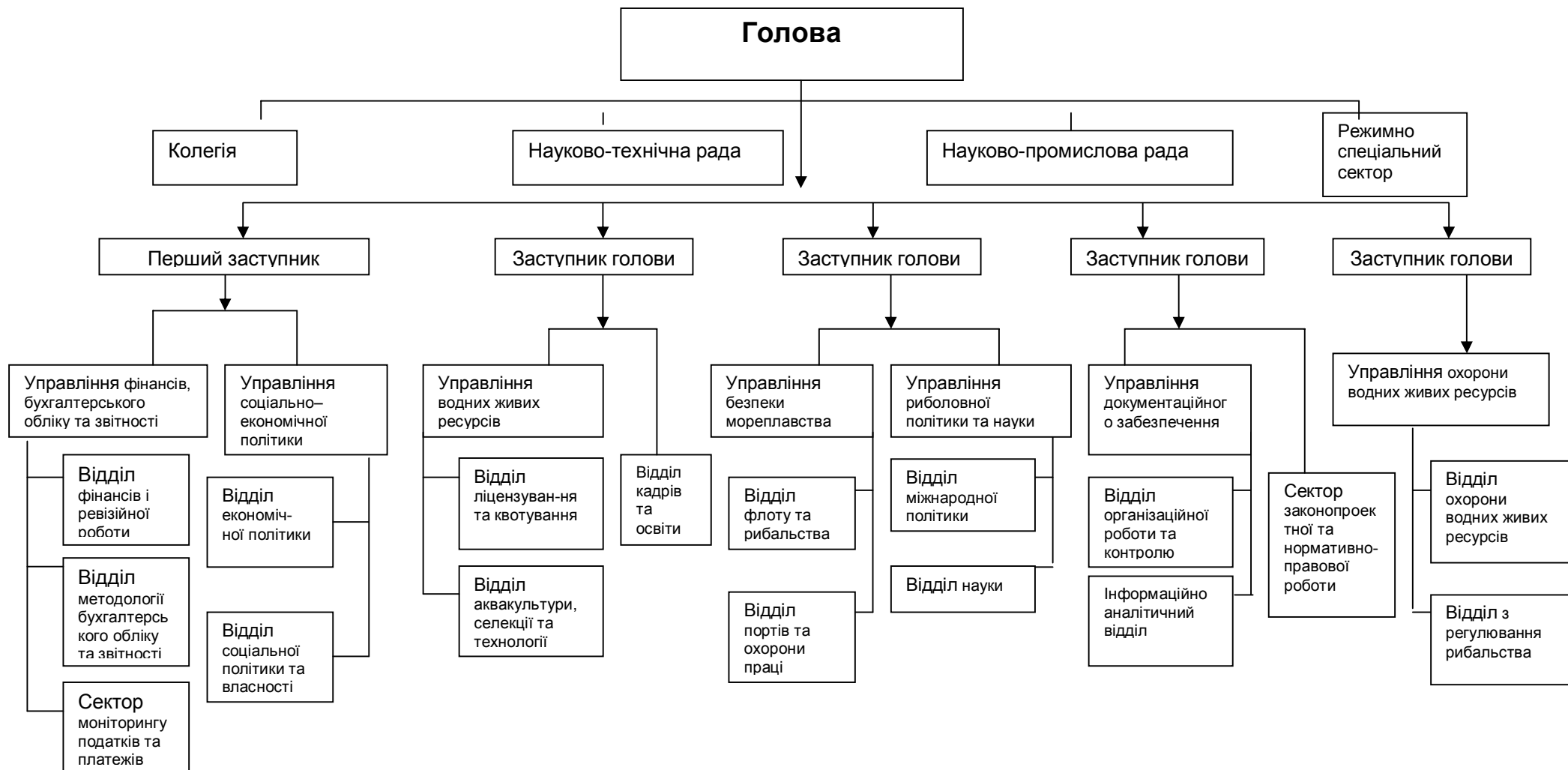
➤ визначати придатність водойм для рибогосподарського використання, встановлювати мінімально-допустимі до вилову розміри риб;

➤ визначати матеріальну, адміністративну відповідальність за порушення рибогосподарського законодавства.

Крім зазначеного, необхідним є використання тих законодавчих нормативів, відносин з якими (земельні, тваринного світу, виключної (морської) економічної зони та континентального шельфу України тощо) виникають під час користування водними об'єктами.

Дисципліна передбачає вивчення таких розділів: законодавчо-управляюча система в галузі охорони навколишнього природного середовища, основні функції державного управління в галузі охорони навколишнього середовища, регулювання водних відносин в Україні; правові основи водокористування; нормативно-правове забезпечення охорони вод, земель водного фонду і водних біоресурсів; відповідальність за порушення екологічного права.

1.2. Структура Державного агентства рибного господарства України

Голова Державного агентства рибного господарства України

1.3.Схема організаційної структури управління

Назви та кількість управлінь інспекції

Назва органу управління, заводу	Затверджено
Оперативна	108
Азовське басейнове управління (БУ)	231
Східно-Чорноморське БУ	132
Західно-Чорноморське БУ	132
Житомир	27
Київ	111
Дніпропетровськ	65
Запоріжжя	68
Донецьк	34
Луганськ	32
Харків	37
Івано-Франківськ	23
Львів	23
Закарпаття	23
Сумми	27
Чернігів	50
Волинь	30
Рівне	30
Чернівці	29
Хмельницьк	31
Вінниця	32
Тернопіль	28
Полтава	69
Черкаси	76
Кіровоград	30
Одеса	158
Миколаїв	75
Херсон	138
АРКрим	34
Сулинська	20
Разом інспекції	1903

ТЕМА 2: ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ В ГАЛУЗІ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА

2.1. Поняття державного управління в галузі охорони природного середовища та використання гідробіонтів

Міністерство охорони навколишнього природного середовища України (Мінприроди) відповідно до чинної нормативно – правової бази (законів України «Про охорону навколишнього природного середовища» (від 25.06.1991 № 1264 – XII), «Про тваринний світ» (від 13.12.2001 № 2894 – III), «Про Червону книгу України» (від 07.02.2002 № 3055 – III), «Про природно-заповідний фонд України» (від 16.06.1992 № 2456 – XII), «Про охорону атмосферного повітря» (від 21.06.2001 № 2556 – III), «Про мисливське господарство та полювання» (від 22.02.2000 № 1478 – III), «Про рослинний світ» (від 09.04.1999 № 591 – XIY) та інших, а також на підставі «Положення про Міністерство охорони навколишнього природного середовища України» затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 02.11.2006 № 1524.

Мінприроди є головним (провідним) органом у системі центральних органів виконавчої влади з питань охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів, екологічної безпеки, заповідної справи, поводження з відходами, формування, збереження та використання екологічної мережі, геологічного вивчення та забезпечення раціонального використання надр, а також топографо-геодезичної та картографічної діяльності.

Щодо решти органів центральної виконавчої влади таких, як Держводгосп, Держкомзем, то Мінприроди здійснює координацію їх діяльності в сфері природокористування через міністра, а Держекоіспекція є урядовим органом державного управління, який діє у складі Мінприроди і йому підпорядковується (Положення про Державну

екологічну інспекцію затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 17.11.2001 № 1520).

2.2. Органи державного управління загальної компетенції

Відповідно до Конституції України від 28.06.1996 та Закону України «Про Кабінет Міністрів України» - Кабінет Міністрів України є вищим органом у системі виконавчої влади. Керується у своїй діяльності Конституцією України, законами України, актами Президента України, власними постановами та розпорядженнями, а також Регламентом Кабінету Міністрів України, що затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 18.07.2007 № 950.

2.3. Органи державного управління спеціальної компетенції

Указом Президента України від 16 квітня 2011 року «Про Державне агентство рибного господарства України» створено Держрибагентство України як центральний орган виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра аграрної політики та продовольства України.

Держрибагентство є правонаступником Державного комітету рибного господарства України, у тому числі за укладеними міжнародними договорами України, стороною в яких є Державний комітет рибного господарства.

Функції Держрибагентства щодо реалізації державної політики у галузі рибного господарства у своїй більшості співпадають із функціями

комітету і навіть суттєво розширені.

Відповідно до пункту 9. Постанови Кабінету Міністрів України від 24.01.2007 № 42 «Про затвердження Положення про Державний комітет рибного господарства України» здійснення державного контролю у сфері охорони, використання і відтворення водних живих ресурсів здійснюють органи охорони, використання і відтворення водних живих ресурсів та регулювання рибальства, утворення, реорганізація і ліквідація яких проводиться Держкомрибгоспом (сьогодні Держрибагенством).

Так станом на 01.08.2008 року Держкомрибгоспом створено та затверджено відповідні положення про 3 басейнові державні управління (Азовське, Східно-Чорноморське та Західно-Чорноморське), а також 25 Головних державних управлінь охорони, використання і відтворення водних живих ресурсів та регулювання рибальства у Волинській, Вінницькій, Житомирській, м. Києві та Київській, Дніпропетровській, Донецькій, Запорізькій, Закарпатській, Луганській, Львівській, Харківській, Івано-Франківській, Сумській, Чернігівській, Чернівецькій, Черкаській, Рівненській, Хмельницькій, Херсонській, Тернопільській, Кіровоградській, Полтавській, Миколаївській, Одеській областях та Сулинське управління.

ТЕМА 3: РИБНЕ ГОСПОДАРСТВО УКРАЇНИ ТА ЙОГО СТРУКТУРА

3.1. Правові основи експлуатації внутрішніх водойм

Рибне господарство - галузь народного господарства, завданням якої є вивчення, охорона, використання і відтворення на науковій основі водних живих ресурсів з метою одержання різноманітних видів харчової, кормової, технічної та медичної продукції.

Рибне господарство України на сьогоднішній день представлено декількома підгалуззями:

- *промислове рибальство* (добування риби та інших водних живих ресурсів у водних об'єктах загальнодержавного значення (озера, ріки, водосховища, моря, відкрита частина світового океану),
- *вирощування риби та інших водних живих ресурсів – аквакультура (марікультура)* у ставах різних категорій, басейнах, садках та у спеціальних товарних рибних господарствах у Режимі СТРГ,
- *переробка риби та інших водних живих ресурсів* (випуск харчової рибопродукції холодного і гарячого копчення, пресерви, консерви і багато іншого),
- *охорона, використання і відтворення водних живих ресурсів та регулювання рибальства* – заходи направлені на збереження та поповнення природних популяцій гідробіонтів з метою їх раціонального використання і підтриманні природної здатності їх до самовідтворення.

Експлуатація внутрішніх водних об'єктів ті, що використовуються з метою риборозведення відбувається згідно до чинної нормативно – правової бази України (Земельного, Водного та Господарського кодексів України) законів України «Про охорону навколишнього природного

середовища», «Про тваринний світ», «Про оренду землі», та багато інших а також у відповідності з постановами Кабінету Міністрів України від 28.09.1996 № 1192 „Про затвердження Тимчасового порядку ведення рибного господарства і здійснення рибальства”, від 13.05.1996 № 502 „Про затвердження Порядку користування землями водного фонду”.

3.2. Основні нормативні документи, що визначають принципи роботи по охороні рибних запасів

Основними документами, що визначають принципи роботи пов'язаної з охороною риби та інших водних живих ресурсів є закони України «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про тваринний світ», «Про рибу, інші водні живі ресурси та харчову продукцію з них», «Про виключну (морську) економічну зону України», «Загальнодержавна програма охорони та відтворення довкілля Азовського і Чорного морів», «Про Загальнодержавну програму розвитку рибного господарства України на період до 2010 року», Адміністративний кодекс України, а також постанови Кабінету Міністрів України від 28.09.1996 № 1192 „Про затвердження Тимчасового порядку ведення рибного господарства і здійснення рибальства”, від 24.01.2007 № 42 «Про затвердження Положення про Державний комітет рибного господарства України», від 18.07.1998 № 1126 «Про затвердження Порядку здійснення любительського і спортивного рибальства».

Крім того, рибоохоронна робота регулюється міжвідомчими нормативними документами (Правилами рибальства): Наказ Держкомрибгоспу від 18.03.1999 № 33 "Про затвердження Правил промислового рибальства в рибогосподарських водних об'єктах України" зареєстровано у Міністерстві юстиції України від 25.05.1999 за № 326/3619; Наказ Держкомрибгоспу від 08.12.1998 № 164 „Про

затвердження Правил промислового рибальства в басейні Чорного моря” зареєстровано у Міністерстві юстиції України від 09.03.1999 за № 147/3440; Наказ Держкомрибгоспу від 31.12.1999 № 172 «Про затвердження тимчасових правил промислового рибальства у басейні Азовського моря» зареєстровано у Міністерстві юстиції України від 25.01.2000 за № 43/4264; Наказ Держкомрибгоспу від 15.02.1999 № 19 „Про затвердження Правил любительського і спортивного рибальства та Інструкції про порядок обчислення та внесення платежів за спеціальне використання водних живих ресурсів при здійсненні любительського і спортивного рибальства” зареєстровано у Міністерстві юстиції України від 28.04.1999 за № 269/3562.

3.3. Визначення рибогосподарських водойм. Категорії рибогосподарських водойм

Визначення водних об’єктів, що застосовуються для рибогосподарської діяльності закріплено у Водному кодексі України та постановою Кабінету Міністрів України від 22.05.1996 № 552 «Про перелік промислових ділянок рибогосподарських водних об’єктів (їх частин)».

Особливості користування водними об’єктами для потреб риборозведення та їх розподіл по категоріях визначено також у Водному кодексі України (ст. 3, 5 та 68).

ТЕМА 4: ОСНОВНІ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В ГАЛУЗІ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА

4.1. Державний моніторинг навколишнього природного середовища

Проведення моніторингу навколишнього природного середовища визначено законами України «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про тваринний світ», «Про виключну (морську) економічну зону України», «Загальнодержавною програмою охорони та відтворення довкілля Азовського і Чорного морів», «Про Загальнодержавну програму розвитку рибного господарства України на період до 2010 року», «Про екологічну мережу України», «Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000 – 2015 роки», «Про екологічну експертизу».

На всі види моніторингів (стандартний, оперативний, науковий) діють відповідні методики і стандарти, що узгоджені Міністерством охорони навколишнього природного середовища України.

Стандартний моніторинг зазвичай відбувається над навколишнім природним середовищем, що знаходиться у звичайному екологічному режимі.

Оперативний моніторинг проводиться у випадках виникнення надзвичайних екологічних ситуацій чи інших техногенних аварій або катастроф.

Науковий моніторинг здійснюється науково-дослідними установами під час проведення певних науково-дослідних робіт чи завдань, або дослідженнях природних ресурсів.

Так, на виконання державного замовлення щодо розробки науково-біологічних обґрунтувань на визначення лімітів спеціального використання риби та інших водних живих ресурсів на водних об'єктах

загальнодержавного значення здійснюється науково-дослідний моніторинг гідробіонтів на цих водних об'єктах. У результаті цих досліджень щорічно надаються відповідні матеріали, на підставі, яких потім затверджуються ліміти щодо використання водних живих ресурсів.

4.2. Державний моніторинг у галузі природокористування й охорони навколишнього природного середовища

Ведення державних кадастрів природних ресурсів здійснюється на підставі законів України «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про тваринний світ», «Загальнодержавної програми охорони та відтворення довкілля Азовського і Чорного морів», «Про екологічну мережу України», «Про екологічну експертизу», «Про природно-заповідний фонд України» та Водного кодексу України.

Так наприклад, державний кадастр тваринного світу ведеться відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 15.11.1994 № 772 «Про порядок ведення державного кадастру тваринного світу» Міністерством охорони навколишнього природного середовища України на підставі інформації яку надають інші органи центральної виконавчої влади у сфері природокористування. Держкомрибгосп надає свої матеріали щодо водних живих ресурсів.

Кадастр тваринного світу – систематизована сукупність відомостей про географічне поширення видів (груп видів) тварин, їх чисельність і стан, характеристики середовища їх перебування і сучасного господарського використання, а також інших даних, необхідних для забезпечення охорони і раціонального використання тваринного світу.

Державний водний кадастр ведеться відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 08.04.1996 № 413 «Про затвердження

Порядку ведення державного водного кадастру» Міністерством охорони навколишнього природного середовища України за розділом «Поверхневі води», Держводгоспом за розділом «Водокористування» та Держкомприродресурсів за розділом «Підземні води».

Державний водний кадастр складається з метою систематизації даних державного обліку вод та визначення наявних для використання водних ресурсів.

Державний водний кадастр являє собою систематизований звіт відомостей про: поверхневі, підземні, внутрішні морські води та територіальне море (далі – водні об'єкти); обсяги, режими, якість і використання вод (водних об'єктів); водокористувачів (крім вторинних). До кадастру включаються також відомості про водогосподарські об'єкти, що забезпечують використання води.

Державний кадастр територій та об'єктів природно-заповідного фонду (далі – ПЗФ) регіональні кадастри природних ресурсів ведуться обласними управліннями охорони навколишнього природного середовища Мінприроди, а узагальнення здійснює Міністерство охорони навколишнього природного середовища України.

Кадастр ПЗФ веде Державна служба заповідної справи Мінприроди до якого занесені усі об'єкти природно-заповідного фонду як загальнодержавного так і місцевого значення.

Усі кадастри видаються Мінприродою і через кожні п'ять років поновлюються.

4.3. Стандартизація і нормування в галузі охорони навколишнього природного середовища

Стандарт ISO 9001 став одним із найважливіших елементів управління і передбачають, що це зробить значний внесок у виконання

соціальних прагнень в цілях сталого розвитку. Важливим аспектом розвитку і зміни було визначення якості управління.

Стандарти ISO серії 9000 забезпечують організації методологічними і практичними інструментами для кращого здійснення своєї діяльності та діяльності в рамках постійно і швидко змінних умовах бізнесу.

Вони підтримують реорганізацію структур управління і процесів та можуть принести такі вигоди:

- забезпечать безперервне удосконалення якості і управління якістю,
- сприятимуть збільшенню інноваційної діяльності і організаційного навчання,
- приведуть до скорочення внутрішнього і зовнішнього організаційного ризику.

Інша вигода, яку отримують організації від реалізації стандарту ISO 9001:2000 - сумісність їхніх систем управління якістю з процесами для вирішення інших організаційних питань, таких як вплив на навколишнє середовище.

Стандарти ISO на системи управління (MSS) націлюють на скорочення надмірного і додаткового бюрократичного тягаря. От чому всі нинішні MSS ISO засновані, в більшому або меншому ступені, на принципах і структурі стандарту ISO 9001:2000, який сприяє поглибленню інтеграції доречної діяльності управління і його експлуатації.

Серед прикладів таких стандартів - стандарт ISO 14001 на системи управління навколишнім середовищем, стандарт ISO 19011 на аудит систем управління якістю або навколишнього середовища, стандарт ISO 22000 на системи управління безпекою харчових продуктів та інші.

Стандарти ISO, такі як на MSS, які повинні забезпечити безперервну стабільність параметрів і характеристик та зменшити небажані зміни, можуть служити прискорювачами і прибічниками

безперервного удосконалення.

Вимога безперервного удосконалення систем управління супроводжується і виконується стандартами ISO безпосередньо. Стандарти ISO серії 9000 не тільки найстаріші і найчисленніші серед інших серій стандартів управління, але вони також найбільш динамічні. Швидкість перегляду стандартів відображає, до певного ступеню, зміни в загальних вимогах до рівня якості управління якістю.

Цей розвиток повинен знайти своє відображення і підтримку в подальших змінах стандартів на управління якістю тому, що вони використовуються не тільки в практиці організацій, але і навчальних курсах в сфері управління і бізнесового управління для навчання майбутніх поколінь управлінців.

4.4. Лімітування в галузі природокористування

Внаслідок того, що водні живі ресурси є стратегічним державним харчовим резервом і відносяться до вичерпних ресурсів, регламентація їх вилучення є обов'язковою. За сучасним розвитком техніки промислового видобування риби, без обмеження вилову (як кількісно так і якісно) відтворювальна здатність більшості популяцій риби України буде підірвана за дуже короткий час (максимум чотири - п'ять років). Таким чином, згідно ст. 37 закону України «Про тваринний світ», використання рибних запасів повинно здійснюватися з відповідними заходами щодо їх охорони. На сьогоднішній день основним засобом регулювання промислового вилучення водних живих ресурсів є лімітування та квотування вилову.

Ліміт - це максимально допустимий річний об'єм вилучення даного виду ресурсу, встановлений за рекомендацією наукової установи. При встановленні ліміту враховується оптимальний рівень

запасу даного виду у зазначеній водоймі, його відтворювальна здатність (промповернення), прогноз гідрометео-, екологічного стану на перспективу та інше.

Квота - частка ліміту, яка виділяється конкретному користувачу водних живих ресурсів. Квота завжди є об'єктивним стримуючим фактором, яка дозволяє відносно рівномірне використання природного ресурсу. А також дозволяє конкретному користувачу чітко планувати свою рибогосподарську діяльність на весь календарний рік.

Необхідність встановлення лімітів передбачено ст. 37 Закону України «Про тваринний світ» та ст. 43 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», а також постановою Кабінету Міністрів України від 28.09.1996 № 1192 «Про затвердження тимчасового порядку ведення рибного господарства і здійснення рибальства».

Промисловий лов (спеціальне використання риби та інших водних живих ресурсів), як вид господарської діяльності регламентується спільним наказом Міністерства аграрної політики України та Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 11.11.2005 № 623/404 «Про затвердження Інструкції про порядок спеціального використання риби та інших водних живих ресурсів», зареєстровано у Міністерстві юстиції України 06.12.2005 за № 1458/11738, яка розроблена на виконання постанов Кабінету Міністрів України від 10 серпня 1992 року № 459 «Про порядок видачі дозволів на спеціальне використання природних ресурсів і встановлення лімітів використання ресурсів загальнодержавного значення» (із змінами) та від 28 вересня 1996 року № 1192 «Про затвердження Тимчасового порядку ведення рибного господарства і здійснення рибальства».

Крім того, промислове вилучення водних живих ресурсів у такому водному об'єкті, як Азовське море, взагалі не можливе без науково-

біологічного обґрунтування на загальне лімітування та квотування цінних видів риби. Оскільки використання природного ресурсу Азовського моря проводять дві держави - Україна та Російська Федерація, то регулювання промислового рибальства проводиться з урахуванням міждержавних домовленостей на основі єдиних правил рибальства та єдиних лімітів вилучення окремо по кожному промислового об'єкту. Зазначені домовленості укладає спеціально створена міжвідомча Українсько-Російська Комісія з питань рибальства в Азовському морі. На своєму засіданні (один раз на рік), ця Комісія встановлює загальний ліміт на вилучення водних живих ресурсів, який потім розподіляється на національні ліміти.

Таким чином, чинні базові закони України у галузі природокористування не дозволяють здійснювати лов практично всіх видів водних живих ресурсів, які перебувають у стані природної волі, без встановлення допустимих обсягів вилову. Це дозволяє забезпечити невиснажливе використання природних ресурсів, збереження відтворювальної здатності популяцій і підтримання біорізноманіття.

Одним з наслідків відсутності лімітів та квот буде значне збільшення кількості користувачів. Аналіз промислу показав, що збільшення кількості користувачів водних живих ресурсів, яке мало місце у 2000-2003 р.р., призвело до погіршення усіх основних виробничих показників, які характеризують ефективність промислової експлуатації водних об'єктів. Крім того, велика кількість користувачів (особливо дрібних) ускладнює контроль за промислом та обліком вилученої риби.

Згідно зі ст. 2.1. вказаної «Інструкції», ліміти встановлюються на види (групи видів) риби та інших водних живих ресурсів, стосовно яких здійснюється промисел на відповідних водних об'єктах за винятком об'єктів промислу, запаси яких формуються виключно шляхом їх

штучного розведення. Серед промислових видів риб внутрішніх водойм для білого і строкатого товстолобиків та білого амура природний нерест не відмічений, тобто їх відтворення здійснюється виключно штучним шляхом. Тому на ці види ліміт не встановлюється.

Всі інші види можуть формувати різновікові самовідтворювальні популяції з поповненням тільки за рахунок природного нересту. Тому, згідно нормативно-законодавчої бази України, лімітувати слід всі об'єкти, відносно яких здійснюється промисел. Разом з цим, квотуванню підлягають не всі види водних живих ресурсів.

Що стосується тюльки, хамси, шпроту, мерлангу, глоси, атерини, ставриди, кефалі, національні ліміти яких щорічно не використовується, то вилучення зазначених видів доцільно проводити в межах загального ліміту без квотування.

А для таких об'єктів, як судак, піленгас, камбала-калкан, бички, лящ, тараня (плітка), оселедець, які являються цінними та малочисленими, квотування є обов'язковим.

Досвід рибогосподарської експлуатації водосховищ показує, що доцільно квотувати лише середньо - та багаточисельні види, тобто такі, частка яких в уловах становить не менше 20% для дрібного частику і 10% для крупного частику. Лов всіх інших видів допускається здійснювати в межах загального ліміту.

1. Лімітування та квотування водних живих ресурсів на водних об'єктах України є обов'язковим заходом, спрямованим на їх збереження та раціональне використання.

2. Відсутність лімітування і квотування призведе до неконтрольованого вилучення водних живих ресурсів, що, враховуючи недостатню буферну ємність іхтіоценозів, спричинить підриз промислових запасів та відтворювальної здатності популяцій гідробіонтів. При тривалій експлуатації у режимі без квотування ці зміни стануть незворотними, тобто іхтіофауна буде знищена.

4.5. Екологічне ліцензування

Відповідно до законів України «Про тваринний світ» та «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» види господарської діяльності відносно використання природних ресурсів загальнодержавного значення – ліцензуються.

Так для здійснення промислового рибальства на водних об'єктах загальнодержавного значення користувач зобов'язаний мати Ліцензію державного зразка на діяльність пов'язану з промисловим виловом риби на промислових ділянках рибогосподарських водойм, крім внутрішніх водойм (ставків) господарств.

Постановою Кабінету Міністрів України від 14.11.2000 № 1698 «Про затвердження переліку органів ліцензування» (із змінами) визначено, що ліцензії на діяльність пов'язану з промисловим виловом риби на промислових ділянках рибогосподарських водойм, крім внутрішніх водойм (ставків) господарств видає Державний комітет рибного господарства України (Держкомрибгосп). Крім того Держкомрибгосп може здійснювати в межах своїх повноважень контроль за додержанням ліцензійних умов.

Загальний нагляд у сфері ліцензування здійснює Держкомпідприємство.

Ліцензія є єдиним документом дозвільного характеру, який дає право на зайняття певним видом господарської діяльності, що відповідно до законодавства підлягає обмеженню.

4.6. Екологічно-інформаційне забезпечення

Ефективне управління будь-яким процесом, об'єктом або явищем неможливе без наявності у суб'єкта управління повної, достовірної,

своєчасної та всебічної інформації про об'єкт управління та процеси, явища та фактори, які впливають або можуть вплинути на об'єкти та суб'єкти управління і процеси взаємодії між ними. Без інформації неможливо здійснювати управлінську діяльність, бо вона дає сукупність відомостей про стан системи, яка керує, системи, якою керують та зовнішнього середовища.

На різних етапах управлінської діяльності роль та значення інформації різні. Для визначення мети та завдань управління важливу роль відіграють види, повнота та новизна інформації; при розробці управлінського рішення важливими є своєчасність, високий ступінь аналізу та синтезу інформації.

У сучасному світі обсяг інформації стрімко зростає, що, з одного боку, ускладнює процес прийняття управлінських рішень, а з другого підвищує якість управління. Саме тому керівники різних рангів та спеціалісти різних галузей повинні досконало володіти науковими основами роботи з інформацією, яка є предметом їхньої праці.

Інформація, яка використовується в системах управління і, зокрема, в природоохоронній діяльності, надзвичайно різноманітна та різнорідна (табл. 1).

Особливу увагу слід приділити тому, що за ступенем своєї обробки інформація (в т. ч. - екологічна) може бути первинною та вторинною. *Первинна* - це така інформація, яка отримується внаслідок прямих спостережень (наприклад, інформація, отримана на постах спостереження системи моніторингу довкілля); реєстрації даних про стан, функціонування та зміни системи "суспільство довкілля" під впливом природних та антропогенних факторів; отримана під час наукових досліджень тощо. *Вторинна (похідна)* інформація утворюється внаслідок обробки первинної, як правило, саме така інформація передається споживачам (органам державної та місцевої влади, органам самоврядування, населенню).

Класифікація інформації

Табл. 1

За загальним призначенням	1. Директивно 2. Довідково-нормативна
За цільовим призначенням	1. Планова 2. Звітно-статистична 3. Науково-технічна 4. Адміністративна
За періодичністю	1. Періодична 2. Разова
За ступенем обробки	1. Первинна 2. Вторинна
За джерелами надходження	1. Внутрішня 2. Зовнішня
За напрямом руху	1. Вхідна 2. Вихідна
За характером носіїв інформації	1. Документована 2. Недокументована
За стабільністю	1. Постійна 2. Змінна
За формою викладення	1. Письмова й усна 2. Цифрова 3. Літерна 4. Кодована
За способом відображення	1. Візуальна 2. Звукова 3. Звуковізуальна
За насиченістю	1. Достатня 2. Недостатня 3. Надмірна
За достовірністю	1. Достовірна 2. Недостовірна

Інформація повинна бути цінною, достовірною, повною, науковою, по можливості - короткою, надійною, придатною до сприйняття та обробки. Інформація, яка надходить до керівників, повинна мати і відповідні рекомендації з питань, що розглядаються. Інформація, яка доводиться до широких верств населення, повинна перш за все бути доступною, достовірною, своєчасною.

Інформаційне забезпечення процесу управління здійснюється за допомогою функціонування в кожному суб'єкті управління інформаційної

системи, до складу якої входять всі ланцюги управління, шляхи руху потоків інформації по різних каналах, носії інформації та технічні засоби фіксування, передачі, пошуку, обробки інформації. Вся робота з інформацією повинна бути регламентована нормативно-правовими актами. Інформаційні системи класифікують за різними критеріями. Виділяють такі види інформаційних систем:

- ✓ централізовані і децентралізовані;
- ✓ комплексні і локальні;
- ✓ прості та складні;
- ✓ ручної, механізованої і автоматизованої обробки інформації.

Серед багатьох видів інформації чільне місце в сучасному світі посідає екологічна, природоохоронна інформація. Доступ до екологічної інформації в сучасному світі потрібен всім - керівникам країн, урядів та парламентів, керівникам та а спеціалістам міністерств, установ, підприємств, організацій, органам місцевого самоврядування, територіальним громадам, широким верствам населення, громадським організаціям та рухам. Володіння екологічною інформацією має першочергове значення для ефективного вирішення різноманітних економічних, соціальних, природоохоронних проблем, які постали перед людством на сучасному етапі його розвитку. Під *екологічною інформацією* слід розуміти будь-яку інформацію у письмовій, аудіовізуальній, електронній або іншій формі про:

- стан складових навколишнього середовища – води, повітря, ґрунту, фауни, флори, землі та окремих природних ділянок;
- фактори, а також діяльність або заходи, які шкідливо впливають або можуть вплинути на складові навколишнього середовища;
- види діяльності або заходи, які направлені на охорону довкілля;

- стан здоров'я та безпеки людей, умови їхнього життя тією мірою, якою на них може вплинути стан складових навколишнього середовища.

В цілому екологічна інформація представляє собою надзвичайно великий масив різноманітної інформації з різних галузей знань або людської діяльності. Перш за все це, безумовно, інформація загальноєкологічного, природоресурсного та природоохоронного спрямування; проте до екологічної інформації може бути віднесена і інформація з інших сфер людської діяльності (промисловість, транспорт, військова діяльність, побут людей, соціальна сфера тощо), якщо вона містить відомості, які так чи інакше стосуються впливу на навколишнє середовище, природні ресурси, життя та здоров'я людей.

Екологічна інформація може бути синтетичного, аналітичного, або оперативного характеру.

При роботі з екологічною інформацією слід брати до уваги і новизну та розширення масштабів екологічної статистики, інерційність інформації, вплив фонових факторів, багато етапний збір.

На сьогоднішній день в Україні створена потужна нормативно-правова база для роботи з екологічною інформацією. Доступ до неї та її використання і розповсюдження регламентовано багатьма законодавчо-нормативними актами - від Конституції України до відомчих наказів та розпоряджень, а також міжнародними угодами, які є чинними в Україні. Так, ст. 50 Конституції України закріплює право кожного щодо вільного доступу до інформації про стан довкілля, а ст. 9 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» підкреслює, що кожний громадянин України має право на одержання у встановленому порядку повної та достовірної інформації про стан навколишнього природного середовища та його вплив на здоров'я населення. Серед інших актів, які регулюють права щодо екологічної інформації, слід назвати закони України «Про інформацію», «Про друковані засоби масової інформації в

Україні», «Про забезпечення санітарного та епідеміологічного благополуччя населення», «Про захист прав споживачів».

Особлива роль в реалізації права людини щодо екологічної інформації належить Орхуській Конвенції «Про доступ до інформації, участь громадськості в прийнятті рішень і доступ до правосуддя з питань, що стосуються навколишнього середовища», ратифікованої Україною у 1999 році.

Кожна із сторін, яка приєдналась до цієї Конвенції, з метою сприяння захисту права кожної людини нинішнього і майбутніх поколінь жити в навколишньому середовищі, сприятливому для її здоров'я та добробуту, гарантує права на доступ до інформації, на участь громадськості в процесі прийняття рішень і на доступ до правосуддя з питань, що стосуються навколишнього середовища, у відповідності до положень цієї Конвенції.

Екологічна інформація надається в максимально стислі терміни, але не пізніше одного місяця після подання заяви, якщо тільки обсяги та складність відповідної інформації не виправдовують продовження цього терміну до двох місяців після подання заяви. Подавець заяви інформується про будь-яке продовження строків і про причини, які є підставою для цього.

Екологічна паспортизація, об'єктів, явищ та територій спільно з екологічним картографуванням є заключним, узагальнюючим етапом поширення екологічної інформації та доведення її до зацікавлених в її отриманні сторін - органів державної влади, місцевого самоврядування, населення, громадських організацій та рухів, міжнародних урядових та неурядових організацій.

4.7. Функція екологічного інформаційного забезпечення

Закон «Про екологічну експертизу». Екологічна експертиза в Україні - вид науково-практичної діяльності спеціально уповноважених державних органів, еколого-експертних формувань та об'єднань громадян, що ґрунтується на міжгалузевому екологічному дослідженні, аналізі та оцінці передпроектних, проектних та інших матеріалів чи об'єктів, реалізація і дія яких може негативно впливати або впливає на стан навколишнього природного середовища, і спрямована на підготовку висновків про відповідність запланованої чи здійснюваної діяльності нормам і вимогам законодавства про охорону навколишнього природного середовища, раціональне використання і відтворення природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки.

Завданням законодавства про екологічну експертизу є регулювання суспільних відносин в галузі екологічної експертизи для забезпечення екологічної безпеки, охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання і відтворення природних ресурсів, захисту екологічних прав та інтересів громадян і держави.

Метою екологічної експертизи є запобігання негативному впливу антропогенної діяльності на стан навколишнього природного середовища та здоров'я людей, а також оцінка ступеня екологічної безпеки господарської діяльності та екологічної ситуації на окремих територіях і об'єктах.

Основними завданнями екологічної експертизи є:

- визначення ступеня екологічного ризику і безпеки запланованої чи здійснюваної діяльності;
- організація комплексної, науково обґрунтованої оцінки об'єктів екологічної експертизи;
- встановлення відповідності об'єктів експертизи вимогам екологічного законодавства, будівельних норм і правил;

- оцінка впливу діяльності об'єктів екологічної експертизи на стан навколишнього природного середовища, і якість природних ресурсів.
- оцінка ефективності, повноти, обґрунтованості та достатності заходів щодо охорони навколишнього природного середовища;
- підготовка об'єктивних, всебічно обґрунтованих висновків екологічної експертизи.

Основними принципами екологічної експертизи є:

- гарантування безпечного для життя та здоров'я людей навколишнього природного середовища;
- збалансованість екологічних, економічних, медико-біологічних і соціальних інтересів та врахування громадської думки;
- наукова обґрунтованість, незалежність, об'єктивність, комплексність, варіантність, превентивність, гласність;
- екологічна безпека, територіально-галузева і економічна доцільність реалізації об'єктів екологічної експертизи, запланованої чи здійснюваної діяльності;
- державне регулювання;
- законність.

Загальні вимоги щодо проведення екологічної експертизи. До документації на об'єкти екологічної експертизи додаються обґрунтування щодо забезпечення екологічної безпеки запланованої чи здійснюваної діяльності з комплексною еколого-економічною оцінкою існуючого чи передбачуваного впливу на стан навколишнього природного середовища, оцінкою екологічного ризику та з альтернативними прогнозними варіантами зменшення цього впливу.

Особи, які передають документацію на об'єкти екологічної експертизи, в разі необхідності організують і фінансують проведення

додаткових досліджень, пошукових і експертних робіт, забезпечують гласність і враховують громадську думку щодо запланованої чи здійснюваної діяльності, гарантують достовірність попередньої оцінки впливу на навколишнє природне середовище, що відображається в Заяві про екологічні наслідки діяльності.

Органи державного управління в галузі екологічної експертизи. Державне управління в галузі екологічної експертизи здійснюють Кабінет Міністрів України, Уряд Автономної Республіки Крим, місцеві Ради, органи виконавчої влади на місцях, спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань екології та природних ресурсів як спеціально уповноважений орган у цій галузі і його органи на місцях та інші органи державної виконавчої влади відповідно до законодавства України.

Закон «Про якість та безпеку харчових продуктів і продовольчої сировини».

Цей Закон регулює відносини між органами виконавчої влади, виробниками, продавцями (постачальниками) та споживачами харчових продуктів і визначає правовий порядок забезпечення безпечності та якості харчових продуктів, що виробляються, знаходяться в обігу, імпортуються, експортуються.

Державне забезпечення безпечності та якості харчових продуктів. Держава забезпечує безпечність та якість харчових продуктів з метою захисту життя і здоров'я населення від шкідливих факторів, які можуть бути присутніми у харчових продуктах, шляхом: встановлення обов'язкових параметрів безпечності для харчових продуктів; встановлення мінімальних специфікацій якості харчових продуктів у технічних регламентах; встановлення санітарних заходів і ветеринарно-санітарних вимог для потужностей (об'єктів) та осіб, які зайняті у процесі виробництва, продажу (постачання), зберігання (експонування) харчових продуктів; забезпечення безпечності нових харчових продуктів для

споживання людьми до початку їх обігу в Україні; встановлення стандартів для харчових продуктів з метою їх ідентифікації; забезпечення наявності у харчових продуктах для спеціального дієтичного споживання, функціональних харчових продуктах і дієтичних добавках заявлених особливих характеристик та їх безпечності для споживання людьми, зокрема особами, які мають особливі дієтичні потреби; інформування та підвищення обізнаності виробників, продавців (постачальників) і споживачів стосовно безпечності харчових продуктів та належної виробничої практики; встановлення вимог щодо знань та умінь відповідального персоналу виробників, продавців (постачальників); встановлення вимог щодо стану здоров'я відповідального персоналу виробників, продавців (постачальників); участі у роботі відповідних міжнародних організацій, які встановлюють санітарні заходи та стандарти харчових продуктів на регіональному і світовому рівнях; здійснення державного контролю на потужностях (об'єктах), де виробляються та переробляються продукти, що становлять значний ризик для здоров'я і життя людей; здійснення державного нагляду з метою перевірки виконання виробниками та продавцями (постачальниками) об'єктів санітарних заходів вимог цього Закону; виявлення порушень цього Закону та здійснення необхідних заходів щодо притягнення до відповідальності осіб, які не виконують положення цього Закону.

Належний рівень захисту здоров'я людей:

1. Головний державний санітарний лікар України за рекомендацією Національної Комісії України з Кодексу Аліментаріус визначає належний рівень захисту здоров'я людини від ризиків, пов'язаних з харчовими продуктами.
2. Належний рівень захисту здоров'я людини визначається на підставі такого:
  - загального стану здоров'я населення та ризику, які є

- властивими для середовища життєдіяльності людини;
- стандартів, інструкцій та рекомендацій відповідних міжнародних організацій;
  - мінімізації негативного впливу на міжнародну та внутрішню торгівлю при застосуванні санітарних заходів.

Вимоги до виробництва харчових продуктів: харчові продукти, вироблені в Україні, повинні бути безпечними, придатними до споживання, правильно маркованими та відповідати санітарним заходам і технічним регламентам.

Для забезпечення безпечності харчових продуктів, вироблених в Україні, забороняється:

- використання харчових добавок, які не зареєстровані для використання в Україні;
- використання ароматизаторів та допоміжних матеріалів для переробки, які не зареєстровані для використання в Україні;
- використання дієтичних добавок, які не зареєстровані для використання в Україні;
- використання допоміжних засобів і матеріалів для виробництва та обігу, які не дозволені для прямого контакту з харчовими продуктами;
- використання допоміжних засобів і матеріалів для виробництва та обігу, які за своєю природою та складом можуть передавати забруднюючі речовини харчовим продуктам;
- використання харчових продуктів як інгредієнтів для виробництва, включаючи сільськогосподарську продукцію, якщо вони містять небезпечні фактори на рівнях, що перевищують обов'язкові параметри безпечності.

3. Виробники, що здійснюють діяльність з виробництва харчових продуктів, підконтрольних санітарній службі, зобов'язані погодити

технологію виробництва з центральним органом виконавчої влади у сфері охорони здоров'я.

4. Виробники, що здійснюють діяльність з виробництва харчових продуктів, підконтрольних ветеринарній службі, зобов'язані погодити технологію виробництва з центральним органом виконавчої влади у сфері аграрної політики.

Міжнародне співробітництво України у сфері забезпечення безпечності та якості харчових продуктів здійснюється шляхом:

- участі в роботі відповідних міжнародних організацій;
- укладання міжнародних угод, включаючи двосторонні угоди про взаємне визнання санітарних заходів;
- гармонізації санітарних заходів та технічних регламентів з міжнародними стандартами, інструкціями та рекомендаціями щодо харчових продуктів та з процедурами оцінки відповідності.

МОДУЛЬ 2. ОХОРОНА РИБНИХ ЗАПАСІВ ТА ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

ТЕМА 5: ОХОРОНА РИБНИХ ЗАПАСІВ ТА РЕГУЛЮВАННЯ РИБАЛЬСТВА

5.1. Основні розділи положення про охорону рибних запасів та регулювання рибальства у водоймах України

Основними документами, що визначають принципи роботи пов'язаної з охороною риби та інших водних живих ресурсів є закони України «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про тваринний світ», «Про рибу, інші водні живі ресурси та харчову продукцію з них», «Про виключну (морську) економічну зону України», «Загальнодержавна програма охорони та відтворення довкілля Азовського і Чорного морів», «Про Загальнодержавну програму розвитку рибного господарства України на період до 2010 року», Адміністративний кодекс України, а також постанови Кабінету Міністрів України від 28.09.1996 № 1192 «Про затвердження Тимчасового порядку ведення рибного господарства і здійснення рибальства», від 24.01.2007 № 42 «Про затвердження Положення про Державний комітет рибного господарства України», від 18.07.1998 № 1126 «Про затвердження Порядку здійснення любительського і спортивного рибальства».

Крім того, рибоохоронна робота регулюється міжвідомчими нормативними документами (Правилами рибальства): Наказ Держкомрибгоспу від 18.03.1999 № 33 «Про затвердження Правил промислового рибальства в рибогосподарських водних об'єктах України» зареєстровано у Міністерстві юстиції України від 25.05.1999 за № 326/3619; Наказ Держкомрибгоспу від 08.12.1998 № 164 «Про

затвердження Правил промислового рибальства в басейні Чорного моря» зареєстровано у Міністерстві юстиції України від 09.03.1999 за № 147/3440; Наказ Держкомрибгоспу від 31.12.1999 № 172 *«Про затвердження тимчасових правил промислового рибальства у басейні Азовського моря»* зареєстровано у Міністерстві юстиції України від 25.01.2000 за № 43/4264; Наказ Держкомрибгоспу від 15.02.1999 № 19 *«Про затвердження Правил любительського і спортивного рибальства та Інструкції про порядок обчислення та внесення платежів за спеціальне використання водних живих ресурсів при здійсненні любительського і спортивного рибальства»* зареєстровано у Міністерстві юстиції України від 28.04.1999 за № 269/3562.

5.2. Зобов'язання рибовидобувних господарств, органів рибоохорони

Зобов'язання рибовидобувних господарств та зобов'язання органів рибоохорони відбувається за умовами договору, на сьогоднішній день не актуальні і по діючій нормативно-правовій базі не зовсім коректні.

Право на користування поверхневими, територіальними і внутрішніми морськими водами, континентальним шельфом і водами виключної (морської) економічної зони, водоймами, розташованими на території більше ніж однієї області, а також на їх притоках усіх порядків надається користувачам водних живих ресурсів шляхом видачі дозволу на їх спеціальне використання в місцях і в терміни, зазначені у дозволі.

З метою здійснення промислового рибальства, а також організації культурних рибних господарств, любительського і спортивного рибальства рибогосподарські водойми (їх ділянки), за винятком морських

вод і лиманів, можуть надаватись у користування на термін, визначений законодавством.

Надання земель водного фонду у користування здійснюється в порядку, передбаченому Земельним кодексом України і органи охорони до цього не мають відношення.

Природні рибогосподарські водойми або їх ділянки для цілей рибництва надаються у користування відповідно до законодавства.

5.3. Визначення рибовидобувної організації, порядок укладання угоди на промисел риби

Рибодобувні організації – це ті організації, які здійснюють промисловий лов риби. Угода на здійснення промислового вилову риби взагалі не укладається. Промисловий лов риби починають здійснювати після заборонного періоду (весняний період під час нересту) і до замерзання, а також ранньою весною, якщо немає льодової криги і до початку заборонного періоду. Вилов риби в промисловий період не повинен перевищувати планової квоти, яка була виділена для рибодобувної організації.

Права та обов'язки користувачів водних живих ресурсів

Користувачі водних живих ресурсів мають право:

- в установленому порядку здійснювати використання водних живих ресурсів;
- власності на добути в установленому порядку водні живі ресурси та доходи від їх реалізації;
- на компенсацію збитків, заподіяних їм порушеннями природоохоронного законодавства;

- оскаржувати в установленому порядку рішення державних органів і посадових осіб, що порушують їх права на використання водних живих ресурсів.

Користувачі мають передбачені законодавством України інші права щодо використання водних живих ресурсів.

Користувачі водних живих ресурсів зобов'язані:

- ✓ дотримуватися встановлених лімітів (квот) вилову (вилову, добування, збирання), правил рибальства, інших норм щодо використання водних живих ресурсів;
- ✓ своєчасно вносити плату за спеціальне використання водних живих ресурсів;
- ✓ не допускати погіршення умов існування водних живих ресурсів внаслідок власної діяльності, утримувати в належному санітарному стані берегові водоохоронні смуги (зони) в районах здійснення рибальства та використовувати їх з дотриманням вимог законодавства;
- ✓ вести первинний облік чисельності та використання водних живих ресурсів, вивчати їх біологічний стан і стан наданих у користування рибогосподарських водойм (їх ділянок), а також подавати в установленому порядку інформацію органам, що здійснюють державний облік водних живих ресурсів та їх використання, ведення державного кадастру і моніторингу водних живих ресурсів;
- ✓ здійснювати в установленому порядку комплексні рибницько-меліоративні заходи щодо охорони та відтворення, в тому числі штучного, водних живих ресурсів, збереження і поліпшення умов їх існування;
- ✓ не допускати без дозволу органів Мінекобезпеки, погодженого з органами рибоохорони Мінрибгоспу і

державними органами ветеринарного нагляду, переселення і акліматизації водних живих ресурсів;

- ✓ безперешкодно допускати в місця добування, зберігання, утримання, переробки та реалізації водних живих ресурсів, на риболовні судна та інші плавучі засоби представників державних органів відтворення водних живих ресурсів та регулювання рибальства (органи рибоохорони) Мінрибгоспу, органів Мінекобезпеки, надавати на їх вимогу необхідні документи про стан обліку та використання водних живих ресурсів, своєчасно виконувати їх законні вимоги та розпорядження;
- ✓ надавати можливість представникам органів рибоохорони Мінрибгоспу та Мінекобезпеки під час виконання ними службових обов'язків користуватися попутними суднами та іншими видами транспорту, а також засобами зв'язку;
- ✓ виконувати зобов'язання, що випливають з міжнародних договорів України, дотримуватися вимог міжнародного права щодо охорони водних живих ресурсів за межами юрисдикції України.

Користувачі, які здійснюють використання водних живих ресурсів, зобов'язані виконувати й інші обов'язки щодо їх охорони, використання і відтворення відповідно до законодавства України.

ТЕМА 6: ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ВОДНОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ

6.1. Закон України «Про загальнодержавну програму розвитку водного господарства», обґрунтування

Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.
ЗАТВЕРДЖЕНО законом України від 17 січня 2002 року N 2988-III.

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ. Ця Програма спрямована на реалізацію державної політики щодо поліпшення забезпечення якісною водою населення і галузей економіки, розв'язання водогосподарських і екологічних проблем, створення умов для переходу до сталого та ефективного функціонування водогосподарського комплексу.

Розроблення Програми визначається такими факторами:

- забезпечення екологічної безпеки та охорони навколишнього природного середовища на території України є обов'язком держави;
- водні ресурси є об'єктом права власності народу України;
- водні ресурси забезпечують усі сфери життя і господарської діяльності людини, є важливою складовою природних ресурсів, яка значною мірою визначає можливості розвитку промисловості і сільського господарства, розміщення населених пунктів, організації відпочинку та охорони здоров'я людей;
- залучення великих обсягів водних ресурсів у господарський обіг і їх забруднення, зміна гідрологічного режиму на водозбірних площах, що призвели до порушення природної рівноваги, різкого зниження якості водоресурсного потенціалу, переважання деградаційних

процесів над самовідновною і самоочисною здатністю водних систем;

- необхідність розв'язання проблем комплексного розвитку водного господарства з урахуванням потреб забезпечення охорони та раціонального використання усіх природних ресурсів, сучасних змін у природокористуванні, стратегії суспільного розвитку країни.

6.2. Мета та принципи закону

Метою Програми є впровадження державної політики, спрямованої на запобігання зростанню антропогенного впливу на довкілля, забезпечення екологічно безпечних умов життєдіяльності населення і господарської діяльності та захисту водних ресурсів від забруднення та виснаження, раціональне використання водних ресурсів, забезпечення сталого функціонування екосистем у басейнах річок України, запобігання шкідливій дії води і ліквідації її наслідків.

Принципами розвитку водного господарства є:

- ✓ пріоритетність розвитку системи водокористування для соціальної сфери;
- ✓ екологічно збалансований за водним фактором розвиток регіонів з урахуванням стану і прогнозу зміни водних ресурсів;
- ✓ запровадження водозберігаючих та енергозберігаючих технологій у галузях економіки;
- ✓ комплексний підхід до територіальної організації виробництва, земле- і водокористування залежно від водоресурсного значення того чи іншого басейну;
- ✓ програмно-цільовий метод планування, прогнозування і організації водогосподарської діяльності;
- ✓ еколого-економічна і санітарно-гігієнічна регламентація та

- державне управління водокористуванням з наданням безумовного пріоритету збереженню водних ресурсів, підтриманню сприятливих умов функціонування ландшафтів водозбірних басейнів і екологічного стану водних об'єктів;
- ✓ пріоритетність економічних важелів регулювання водних відносин, оптимальне їх поєднання з організаційними та правовими заходами;
  - ✓ додержання чинних міжнародних договорів у сфері водних відносин, співробітництво з сусідніми державами у питаннях використання і охорони водних ресурсів та запобігання шкідливій дії води на транскордонних водних об'єктах;
  - ✓ планування і впровадження методів водокористування, охорони вод, відтворення водних ресурсів, що базуються на басейнових принципах управління;
  - ✓ широке залучення громадськості до процесів обговорення, планування, контролю процесів використання водних ресурсів.

6.3. Напрями закону

Основні завдання цієї Програми визначені в етапах її реалізації. *Виконання завдань та заходів Програми здійснюється за такими пріоритетними напрямами:*

1) поліпшення якості забезпечення водними ресурсами населення і галузей економіки, включаючи будівництво (реконструкцію) та підвищення екологічної надійності водосховищ, каналів, водоводів, систем водозабезпечення (збільшення обсягів використання підземних вод для питного водопостачання, залучення у господарський обіг морських і шахтних вод тощо), зокрема:

- зменшення обсягів забруднень з точкових джерел;

- зменшення обсягів забруднень з дифузних джерел;
- зменшення обсягів забруднень з атмосфери;
- створення єдиної системи контролю за переміщенням небезпечних речовин;
- реформування і вдосконалення системи поводження з побутовими та промисловими відходами;
- упорядкування використання водних ресурсів на об'єктах житлово-комунального господарства, промисловості, сільського господарства;
- забезпечення екологічно безпечного функціонування водосховищ, каналів, водоводів та інших штучно створених водних об'єктів;
- запобігання забрудненню підземних вод, розширення робіт по створенню мережі артезіанських свердловин для забезпечення населення питною водою;
- запобігання виникненню надзвичайних ситуацій на водних об'єктах, удосконалення засобів ліквідації їх наслідків;
- створення комплексної, загальнодержавної системи моніторингу водних ресурсів;

2) раціональне та екологічно безпечне використання водних ресурсів, підвищення технологічного рівня водокористування, впровадження маловодних і безводних технологій (повторне використання стічних вод, удосконалення замкнутих (безстічних) систем виробничого водопостачання, залучення у господарський обіг морських і шахтних вод тощо), зокрема:

- впровадження новітніх, водозберігаючих, енергозберігаючих, комплексних технологій очищення забруднених вод, в першу чергу у комунальному господарстві;
- впровадження в промисловості технологій, які передбачають використання морських, мінералізованих підземних і шахтних вод;
- забезпечення обліку використання вод;

- розроблення і впровадження більш раціональних нормативів водокористування;
- інвентаризація заборів води об'єктами господарської діяльності та фізичними особами;
- створення системи проведення екологічних експертиз та екологічного аудиту з метою оцінки впливу виробничих технологій та екологічних ситуацій на водні ресурси;

3) упорядкування структури природних територій та земель, які інтенсивно використовуються, оптимізація водних балансів річкових басейнів, забезпечення стабільності та поліпшення екологічної ситуації, підтримання водорегулюючих функцій ландшафтів водозбірних територій, зокрема:

- розроблення окремих режимів водокористування у межах водозбірних басейнів, визначених цією Програмою;
- розроблення науково обгрунтованих рекомендацій щодо впровадження окремих режимів водокористування для природних та антропогенних угідь;
- створення геоінформаційної системи оцінки, прогнозування і моніторингу водних балансів у водозбірних басейнах, з банком еколого-водогосподарської інформації;
- відновлення і збереження водовідтворювальної здатності ландшафтів шляхом досягнення оптимального співвідношення угідь різних типів у водозбірних басейнах річок;
- створення та упорядкування водоохоронних зон і прибережних смуг;
- розширення мережі природно-заповідного фонду, його упорядкування та утримання;
- створення захисних лісонасаджень, проведення заліснення територій у водозбірних басейнах річок, відродження джерел, їх паспортизація, відтворення та збереження водно-болотних угідь;

- виконання заходів по збільшенню видового різноманіття тваринного світу та рослинності у водних об'єктах, попередження евтрофікації водойм;

4) відновлення та підтримання сприятливого гідрологічного режиму водних об'єктів та запобігання шкідливій дії води, зокрема:

- виконання заходів по берегоукріпленню, будівництву протиерозійних гідротехнічних споруд, захисних дамб тощо;
- - розчищення русел річок, підтримання необхідного санітарного стану річок;
- - формування екологічно стійких агроландшафтів, консервація деградованих сільськогосподарських угідь;
- - розроблення і впровадження ефективної і суворої системи контролю за дотриманням правил користування водними об'єктами, режиму водоохоронних зон та прибережних смуг, дотриманням правил їх використання;
- - виконання заходів по відведенню поверхневих вод у зонах підтоплення, проведення меліоративних робіт;

5) забезпечення надійного функціонування гідромеліоративного комплексу, зокрема:

- оптимізація функціонування, реконструкція і модернізація наявних меліоративних систем;
- - обов'язкове виконання екологічної експертизи проектів створення нових меліоративних та зрошувальних систем;
- - впровадження технологій водовідведення із використанням вітроенергетичних установок;

6) удосконалення управління водокористуванням, охороною та відтворенням водних ресурсів передбачає, зокрема:

- вдосконалення законодавчої та іншої нормативно-правової бази для впровадження державної політики у сфері використання водних ресурсів;

- покращення екологічного стану водних об'єктів на основі басейнового принципу у підході до управління водокористуванням і охороною вод;
- розроблення і затвердження на законодавчому рівні положень про басейновий принцип управління водокористуванням і охороною вод, відтворенням водних ресурсів та екологічним оздоровленням водних об'єктів;
- впровадження взаємоузгоджених нормативно-методичних баз систем обліку, моніторингу та контролю за водокористуванням, охороною вод та відтворенням водних ресурсів.

Під час виконання Програми за визначеними вище пріоритетними напрямками розробляються і виконуються відповідні поточні проекти, плани та заходи.

6.4. Очікувані результати закону

Реалізація Програми забезпечить збалансованість процесів використання і відтворення водних ресурсів, зменшить негативні наслідки шкідливої дії вод, поліпшить соціальні умови життя населення та ситуацію із забезпеченням потреб держави у воді.

На першому етапі реалізації Програми передбачається виконати заходи щодо запобігання забрудненню і виснаженню водних ресурсів, досягнення гарантованого питного водопостачання, збереження гідроспоруд, забезпечення надійності захисту від шкідливої дії вод. Передбачається завершити створення нормативно-правової бази з питань регулювання водних відносин і водоохоронної діяльності, максимально наблизити водне законодавство України до законодавства Європейського Союзу.

Виконання Програми на другому етапі передбачає реалізацію

проектів, орієнтованих на досягнення балансу між попитом на воду і наявними водними ресурсами з максимально можливим додержанням екологічних вимог.

ТЕМА 7: УПРАВЛІННЯ, ПРАВОВА ОХОРОНА І ВИКОРИСТАННЯ ТВАРИННОГО СВІТУ

7.1. Тваринний світ як об'єкт правової охорони та використання

ЗАКОН УКРАЇНИ «Про тваринний світ» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2002, N 14, ст.97).

Тваринний світ є одним з компонентів навколишнього природного середовища, національним багатством України, джерелом духовного та естетичного збагачення і виховання людей, об'єктом наукових досліджень, а також важливою базою для одержання промислової і лікарської сировини, харчових продуктів та інших матеріальних цінностей.

В інтересах нинішнього і майбутніх поколінь в Україні за участю підприємств, установ, організацій і громадян здійснюються заходи щодо охорони, науково обгрунтованого, невиснажливого використання і відтворення тваринного світу.

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ. Законодавство України про охорону, використання і відтворення тваринного світу. Відносини у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, об'єкти якого перебувають у стані природної волі, у напіввільних умовах чи в неволі, на суші, у воді, ґрунті та повітрі, постійно чи тимчасово населяють територію України або належать до природних багатств її континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони, регулюються Конституцією України (254к/96-ВР), цим Законом, законами

України «Про охорону навколишнього природного середовища» (1264-12), «Про мисливське господарство та полювання» (1478-14) та іншими нормативно-правовими актами.

Відносини у галузі охорони, використання і відтворення сільськогосподарських, свійських тварин, а також діяльність, пов'язана з охороною і використанням залишків викопних тварин, регулюються відповідним законодавством України.

Завдання законодавства України про охорону, використання і відтворення тваринного світу. Завданнями законодавства України про охорону, використання і відтворення тваринного світу є:

- - регулювання відносин у галузі охорони, використання і відтворення об'єктів тваринного світу;
- - збереження та поліпшення середовища існування диких тварин;
- - забезпечення умов збереження всього видового і популяційного різноманіття тварин.

Об'єкти тваринного світу. Об'єктами тваринного світу, на які поширюється дія цього Закону, є:

- - дикі тварини - хордові, в тому числі хребетні (ссавці, птахи, плазуни, земноводні, риби та інші) і безхребетні (членистоногі, молюски, голкошкірі та інші) в усьому їх видовому і популяційному різноманітті та на всіх стадіях розвитку (ембріони, яйця, лялечки тощо), які перебувають у стані природної волі, утримуються у напіввільних умовах чи в неволі;
- - частини диких тварин (роги, шкіра тощо);
- - продукти життєдіяльності диких тварин (мед, віск тощо).

Об'єкти тваринного світу, а також нори, хатки, лігва, мурашники, боброві загати та інше житло і споруди тварин, місця токування, линяння, гніздових колоній птахів, постійних чи тимчасових скупчень тварин, нерестовищ, інші території, що є середовищем їх існування та шляхами міграції, підлягають охороні.

Дикі тварини та інші об'єкти тваринного світу як природний ресурс загальнодержавного значення. Дикі тварини, які перебувають у стані природної волі в межах території України, її континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони, інші об'єкти тваринного світу, на які поширюється дія цього Закону і які перебувають у державній власності, а також об'єкти тваринного світу, що у встановленому законодавством порядку набуті у комунальну або приватну власність і визнані об'єктами загальнодержавного значення, належать до природних ресурсів загальнодержавного значення.

Право власності на об'єкти тваринного світу. Право власності на об'єкти тваринного світу набувається та реалізується відповідно до Конституції України, цього Закону та інших законів України.

Об'єкти тваринного світу, які перебувають у стані природної волі і знаходяться в межах території України, її континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони, є об'єктами права власності Українського народу.

Від імені Українського народу права власника об'єктів тваринного світу, які є природним ресурсом загальнодержавного значення, здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування в межах, визначених Конституцією України.

Кожний громадянин має право користуватися об'єктами тваринного світу - об'єктами права власності Українського народу відповідно до цього Закону та інших законів України.

Об'єкти тваринного світу в Україні можуть перебувати у державній, комунальній та приватній власності. Об'єкти тваринного світу в Україні знаходяться під охороною держави незалежно від права власності на них.

Право державної і комунальної власності на об'єкти тваринного світу. Об'єкти тваринного світу, які утримуються (зберігаються) підприємствами, установами та організаціями державної або

комунальної форми власності, є об'єктом права державної або комунальної власності.

Право приватної власності на об'єкти тваринного світу. Об'єкти тваринного світу, вилучені із стану природної волі, розведені (отримані) у напіввільних умовах чи в неволі або набуті іншим не забороненим законом шляхом, можуть перебувати у приватній власності юридичних та фізичних осіб.

Законність набуття у приватну власність об'єктів тваринного світу (крім добутих у порядку загального використання) повинна бути підтверджена відповідними документами, що засвідчують законність вилучення цих об'єктів з природного середовища, ввезення в Україну з інших країн, факту купівлі, обміну, отримання у спадок тощо, які видаються в установленому законодавством порядку.

У передбаченому законом порядку права власників об'єктів тваринного світу можуть бути обмежені в інтересах охорони цих об'єктів, навколишнього природного середовища та захисту прав громадян.

Припинення права приватної власності на об'єкти тваринного світу. Право приватної власності на об'єкти тваринного світу припиняється у разі:

- - жорстокого поводження з дикими тваринами;
- - встановлення законодавчими актами заборони щодо перебування у приватній власності окремих об'єктів тваринного світу.

Право приватної власності на об'єкти тваринного світу може припинятися і в інших випадках, передбачених законом.

Право приватної власності на об'єкти тваринного світу у випадках, передбачених частиною першою цієї статті, може бути припинено в судовому порядку за позовами органів контролю в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу або прокурора.

Основні вимоги та принципи охорони, раціонального використання і відтворення тваринного світу. Під час проведення

заходів щодо охорони, раціонального використання і відтворення тваринного світу, а також під час здійснення будь-якої діяльності, яка може вплинути на середовище існування диких тварин та стан тваринного світу, повинно забезпечуватися додержання таких основних вимог і принципів:

- ✓ - збереження умов існування видового і популяційного різноманіття тваринного світу в стані природної волі;
- ✓ - недопустимість погіршення середовища існування, шляхів міграції та умов розмноження диких тварин;
- ✓ - збереження цілісності природних угруповань диких тварин;
- ✓ - додержання науково обґрунтованих нормативів і лімітів використання об'єктів тваринного світу, забезпечення невиснажливого їх використання, а також відтворення;
- ✓ - раціональне використання корисних властивостей і продуктів життєдіяльності диких тварин;
- ✓ - платність за спеціальне використання об'єктів тваринного світу;
- ✓ - регулювання чисельності диких тварин в інтересах охорони здоров'я населення і запобігання заподіянню шкоди довкіллю, господарській та іншій діяльності;
- ✓ - урахування висновків екологічної експертизи щодо об'єктів господарської та іншої діяльності, які можуть негативно впливати на стан тваринного світу.

7.2. Основні вимоги до здійснення рибальства та спеціального використання водних живих ресурсів

Вимоги щодо дійснення рибальства. Ведення рибальства повинно здійснюватись з додержанням таких основних вимог:

- ❖ недопущення погіршення умов існування водних живих ресурсів;

- ❖ забезпечення охорони водних живих ресурсів від браконьєрського та іншого використання, що проводиться з порушенням правил;
- ❖ сприяння природному відтворенню водних живих ресурсів шляхом проведення біотехнічних та рибницько - меліоративних робіт, спрямованих на поліпшення умов їх існування, здійснення заходів щодо штучного відтворення водних живих ресурсів;
- ❖ виконання встановлених норм, лімітів (квот), термінів і правил використання водних живих ресурсів;
- ❖ забезпечення управління і контролю у галузі охорони, використання і відтворення водних живих ресурсів та збереження середовища їх перебування;
- ❖ виконання норм і вимог міжнародного права щодо здійснення рибальства;
- ❖ забезпечення науково-обгрунтованого раціонального використання водних живих ресурсів.

Основні вимоги до здійснення спеціального використання водних живих ресурсів:

- рибальство здійснюється на основі відповідних правил, що розробляються органами рибоохорони Мінрибгоспу на основі наукових обгрунтувань за басейново-територіальним принципом і затверджуються Мінрибгоспом за погодженням з Мінекобезпеки;
- промислове добування водних живих ресурсів, щодо яких застосовуються додаткові обмеження, регламентується, крім правил, спеціальними режимами рибальства. Спеціальні режими рибальства встановлюються Мінрибгоспом за погодженням з Мінекобезпеки на підставі біологічних обгрунтувань.

7.3. *Управління і контроль у галузі охорони та використання тваринного світу*

За вилучення та обсяг риби та інших водних живих ресурсів ведеться постійний державний контроль - облік в місцевих інспекціях, районних, обласних, управліннях, органами рибоохорони Держкомрибгоспу та Мінприроди.

Обсяги вилучення риби та інших водних живих ресурсів відбувається шляхом квотування та лімітування. Контроль у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу здійснюється кожну декаду, місяць, квартал, півріччя у наростаючому порядку.

Кінцевим результатом в системі управління є річний звіт, а якщо це договірна тема – річний звіт, додатково кінцевий звіт завершеної програми договірної теми в наростаючому порядку.

7.4. *Юридична відповідальність за порушення законодавства про тваринний світ*

Відповідальність за порушення законодавства у галузі охорони, використання і відтворення водних живих ресурсів. Порушення вимог цього Тимчасового порядку та відповідних нормативних актів у галузі охорони, використання і відтворення водних живих ресурсів тягне за собою дисциплінарну, адміністративну, цивільно-правову і кримінальну відповідальність згідно із законодавством.

Відповідальність за порушення законодавства в галузі охорони, використання і відтворення водних живих ресурсів несуть особи, винні у:

- порушенні порядку надання живих об'єктів рибного господарства в користування;
- незаконному вилученні об'єктів водних живих ресурсів із природного середовища;

- перевищенні лімітів і порушенні інших вимог використання водних живих ресурсів, передбачених законодавством;
- порушенні вимог нормативних актів щодо охорони середовища існування, умов відтворення і шляхів міграцій водних живих ресурсів;
- виготовленні, зберіганні, реалізації та застосуванні заборонених знарядь добування водних живих ресурсів;
- незаконному скуповуванні та продажу водних живих ресурсів;
- самовільному або з порушенням установленого порядку переселенні, акліматизації водних живих ресурсів, а також виведенні та використанні генетично змінених водних організмів;
- приховуванні та спотворенні інформації про стан і чисельність водних живих ресурсів та їх використання;
- невиконанні розпоряджень органів, що забезпечують охорону і державний контроль у галузі охорони, використання і відтворення водних живих ресурсів;
- порушенні інших вимог, передбачених законодавством з питань охорони, використання і відтворення водних живих ресурсів.

Незаконно вилучені (виловлені, добуті, зібрані) водні живі ресурси, виготовлена з них продукція, а також знаряддя правопорушення підлягають конфіскації в установленому законодавством порядку.

Підприємства, установи, організації та громадяни зобов'язані відшкодувати збитки, заподіяні ними внаслідок порушення вимог цього Тимчасового порядку, правил рибальства та інших нормативних і законодавчих актів з питань охорони, використання і відтворення водних живих ресурсів, у порядку та розмірах, встановлених законодавством.

Відшкодування збитків, заподіяних рибному господарству, здійснюється на підставі обчислених відповідно до затверджених в установленому порядку такс і методик нарахування збитків, а у разі їх відсутності - за фактичними витратами коштів на відтворення водних живих ресурсів.

ТЕМА 8: МЕТОДИ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ РИБНИХ РЕСУРСІВ

8.1. Охорона водних живих ресурсів

Охорона водних живих ресурсів - це система заходів, спрямованих на їх збереження, відтворення та раціональне використання, охорону і поліпшення умов їх існування.

Спеціальними органами, що забезпечують відтворення, охорону водних живих ресурсів і регулювання рибальства, а також контроль у цій галузі, є органи відтворення, охорони водних живих ресурсів і регулювання рибальства (органи рибоохорони) Мінрибгоспу.

Державний контроль у галузі охорони, використання і відтворення водних живих ресурсів, ведення рибного господарства та здійснення рибальства здійснюють Мінрибгосп, Мінекобезпеки та їх органи на місцях у межах своєї компетенції.

Органи рибоохорони Мінрибгоспу, що забезпечують охорону, відтворення і державний контроль використання водних живих ресурсів відповідно до законодавства, мають право:

- ✓ - давати обов'язкові для виконання вказівки (приписи) про усунення порушень в охороні, використанні і відтворенні водних живих ресурсів;
- ✓ - перевіряти документи на право спеціального використання водних живих ресурсів, зупиняти судна, інші плавучі і наземні транспортні засоби та у разі потреби проводити їх огляд, а також речей, знарядь рибальства і добутих водних живих ресурсів;
- ✓ - доставляти осіб, що порушують законодавство з питань охорони, використання і відтворення водних живих ресурсів, до місцевих органів виконавчої влади, органів внутрішніх справ;

- ✓ - вилучати в осіб, які порушили законодавство з питань охорони, використання і відтворення водних живих ресурсів, знаряддя їх добування, плавучі та транспортні засоби, обладнання і предмети, що були знаряддям правопорушення, незаконно вилучені водні живі організми, а також відповідні документи;
- ✓ - використовувати фотографування, звукозапис, кіно – і відеозйомку як допоміжні засоби для запобігання і розкриття порушень законодавства з питань охорони, використання і відтворення водних живих ресурсів;
- ✓ - викликати громадян і посадових осіб для давання усних або письмових пояснень у зв'язку з порушенням ними законодавства з питань охорони, використання і відтворення водних живих ресурсів;
- ✓ - складати протоколи і розглядати справи про адміністративні правопорушення з питань охорони, використання і відтворення водних живих ресурсів у встановленому порядку;
- ✓ - без перешкод відвідувати підприємства, установи, організації, українські та іноземні судна, плавучі засоби, що здійснюють добування і переробку риби, інших водних живих ресурсів у зоні юрисдикції України, гідротехнічні споруди, а також території природно-заповідного фонду України з метою здійснення контролю за дотриманням законодавства з питань охорони, використання і відтворення водних живих ресурсів;
- ✓ - брати участь у проведенні державної екологічної експертизи відповідних проектів здійснення господарської та іншої діяльності;
- ✓ - визначати обсяги збитків, заподіяних рибному господарству внаслідок порушення правил рибальства та

охорони рибних запасів, розміри стягнень за незаконне добування (збирання) або знищення цінних видів риб та інших водних живих організмів за затвердженими в установленому законодавством порядку методиками і таксами;

- ✓ - подавати позови про відшкодування збитків і втрат, заподіяних підприємствами, установами, організаціями та громадянами внаслідок порушення законодавства про охорону використання і відтворення водних живих ресурсів.

Інспектори органів рибоохорони Мінрибгоспу відповідно до законодавства мають право на отримання зброї індивідуального захисту як спеціальний захід забезпечення безпеки, а також право на носіння форменого одягу із знаками розрізнення, встановленими Мінрибгоспом.

Органи рибоохорони Мінрибгоспу мають право залучати до охорони водних живих ресурсів громадських інспекторів рибоохорони.

Положення про громадських інспекторів рибоохорони затверджується Мінрибгоспом.

Стимулювання праці інспекторів органів рибоохорони здійснюється в установленому законодавством порядку.

З метою охорони і відтворення водних живих ресурсів їх спеціальне використання може бути обмежено або заборонено в окремих водоймах (їх ділянках) за спільним рішенням органів Мінрибгоспу та Мінекобезпеки.

На рибогосподарських водоймах (їх ділянках), які мають особливо важливе значення для охорони і відтворення водних живих ресурсів, права водокористувачів можуть бути обмежені відповідно до законодавства.

8.2. Охорона життєвого середовища, шляхів міграції та умов відтворення рибних ресурсів

Під час здійснення господарської та іншої діяльності, проведення будь-яких видів робіт на рибогосподарських водоймах, у прибережних захисних смугах і водоохоронних зонах, на континентальному шельфі та у виключній (морській) економічній зоні України повинні передбачатися і здійснюватися користувачами заходи щодо збереження належного екологічного стану і умов відтворення водних живих ресурсів, забезпечення недоторканності місць нересту, зимівлі, нагулу цінних видів риб та інших місць, що становлять особливу цінність для їх охорони і відтворення.

Експлуатація гідротехнічних та інших споруд на водних об'єктах, встановлення гідрологічного режиму та інша діяльність, що впливає чи може впливати на умови існування водних живих ресурсів, повинна здійснюватися з урахуванням інтересів рибного господарства.

З метою охорони екологічного стану середовища існування водних живих ресурсів на всіх рибогосподарських водоймах встановлюються прибережні захисні смуги і водоохоронні зони, розмір і режим використання яких визначається законодавством.

Під час здійснення господарської та іншої діяльності, яка може завдати шкоди водним живим ресурсам, забороняється:

- - скидати у господарські водойми, на їх береги і на лід цих водойм нафтопродукти, стічні води, які містять забруднюючі речовини понад встановлені нормативи, та інші відходи промислових, комунальних, сільськогосподарських, транспортних та інших підприємств;
- - вводити в експлуатацію господарські та інші об'єкти, застосовувати будь-які технології без забезпечення їх

засобами захисту водних живих ресурсів або середовища їх існування;

- - експлуатувати водозабірні споруди, не забезпечені рибозахисним обладнанням;
- - порушувати передбачені законодавством екологічні вимоги до охорони прибережних захисних смуг і водоохоронних зон;
- - замочувати у рибогосподарських водоймах льон, коноплі, мочало (лико), шкіри, мити автотранспортні засоби, сільськогосподарську техніку, тару з-під хімічних препаратів і речовин, які можуть заподіяти шкоду водним живим ресурсам або середовищу їх існування;
- - добувати водні живі ресурси (за винятком випадків, передбачених правилами рибальства) в місцях нересту, на шляхах нерестової та іншої міграції і в місцях нагулу цінних видів риби;
- - добувати водні живі ресурси із застосуванням вибухових, отруйних, хімічних речовин, вогнепальної зброї та інших заборонених знарядь чи засобів лову;
- - скидати ґрунт, вибраний під час проведення днопоглиблювальних і дноочисних робіт, у місця нересту, нагулу та зимівлі цінних видів риби;
- - порушувати встановлений режим використання лісових, земельних та інших природних ресурсів у водоохоронних смугах (зонах) рибогосподарських водойм;
- - без погодження з органами рибоохорони Мінрибгоспу, Мінекобезпеки та іншими заінтересованими органами виконавчої влади проводити днопоглиблювальні, вибухові, берегоукріплювальні та гідротехнічні роботи, будувати греблі, моли, хвилерізи та інші споруди на водних об'єктах,

перегороджувати гирла лиманів, захаращувати і загороджувати русла річок, проток, каналів, скидати з лиманів і озер воду, видобувати в морях, поверхневих водах і прибережних смугах піщано-гравійну суміш та інші корисні копалини, скидати у водні об'єкти та прибережні смуги (зони) ґрунт, складувати тверді відходи та інші матеріали, здійснювати акліматизацію та переселення водних живих ресурсів.

Законодавство України може передбачати й інші обмеження щодо використання водних живих ресурсів та прибережних смуг (зон), здійснення господарської та іншої діяльності, яка негативно впливає або може вплинути на стан водних живих ресурсів.

Під час розміщення, проектування, будівництва і введення в експлуатацію нових, реконструкції та розширення діючих підприємств, споруд та інших об'єктів на рибогосподарських водоймах, а також під час проведення різних видів робіт на цих водоймах та у їх прибережних смугах (зонах) за погодженням з органами Мінрибгоспу в проектах і кошторисах повинні бути передбачені і здійснюватися заходи щодо збереження водних живих ресурсів та середовища їх існування, а під час будівництва гребель - і заходи щодо використання створюваних водосховищ з метою ведення рибного господарства.

Якщо в процесі будівництва господарських та інших об'єктів чи споруд або проведення будь-яких робіт неможливо уникнути заподіяння шкоди водним живим ресурсам, повинно бути передбачено виділення компенсаційних коштів для здійснення заходів щодо охорони і відтворення цих ресурсів.

Порядок обчислення, стягнення і використання зазначених компенсаційних коштів установлюється Кабінетом Міністрів України за поданням Мінрибгоспу.

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ

1. Охарактеризуйте суть вивчення предмету «Управління використання гідробіонтів».
2. Хто затверджує структуру Державного агентства рибного господарства України?
3. . Хто затверджує схему організаційної структури управління?
4. Визначте методи вивчення предмету «Управління використання гідробіонтів».
5. Перечисліть завдання дисципліни “Управління використання гідробіонтів”.
6. Скільки в Україні є басейнових управлінь?
7. Скільки в Україні затверджено інспекцій?
8. Які є органи державного управління загальної компетенції?
9. Які є органи державного управління спеціальної компетенції?
10. Хто є головним органом в системі центральних органів виконавчої влади з питань охорони навколишнього природного середовища?
11. Хто є вищим органом в системі виконавчої влади?
12. Якими підгалуззями України представлене рибне господарство?
13. Перерахуйте основні нормативні документи, що визначають принципи роботи по охороні рибних запасів.
14. Дайте визначення рибогосподарських водойм.
15. Які є категорії рибогосподарських водойм.
16. Дайте визначення стандартного моніторингу.
17. Дайте визначення оперативного моніторингу.
18. Дайте визначення наукового моніторингу.
19. Для чого проводять моніторинг?

20. На підставі чого здійснюється ведення державних кадастрів природних ресурсів.
21. Дайте визначення кадастру тваринного світу.
22. Що таке ліміт?
23. Що таке квота?
24. Для чого встановлюють ліміти по використанню рибних запасів та інших об'єктів водного промислу.
25. Які види риб доцільно квотувати?
26. До чого призведе відсутність лімітування і квотування.
27. Що таке ліцензія?
28. Для чого потрібна інформація в управлінській діяльності?
29. Яка буває інформація за ступенем обробки?
30. Що розуміють під екологічною інформацією?
31. Якого характеру може бути екологічна інформація?
32. Що є метою екологічної експертизи?
33. Завдання закону «Про екологічну експертизу».
34. Принципи екологічної експертизи.
35. Що регулює закон «Про якість та безпеку харчових продуктів і продовольчої сировини»?
36. Якими документами регулюється рибоохоронна робота?
37. Що таке дозвіл, для чого його видають?
38. Які водойми не дають у користування для здійснення промислового рибальства, організації культурних рибних господарств, любительського і спортивного рибальства?
39. Що таке рибодобувні організації?
40. Визначте, хто може бути користувачем, в яких випадках можливе обмеження прав користувача.
41. Визначте на які групи поділяються користувачі.
42. Права та обов'язки користувачів.

43. Обґрунтуйте закон «Про загальнодержавну програму розвитку водного господарства».
44. Які напрями закону «Про загальнодержавну програму розвитку водного господарства».
45. Які очікувані результати закону «Про загальнодержавну програму розвитку водного господарства».
46. Загальні положення закону «Про тваринний світ».
47. Які вимоги існують для здійснення рибальства?
48. Які існують вимоги для здійснення спеціального використання водних живих ресурсів?
49. Що таке державний контроль?
50. Яка існує відповідальність?
51. Чи підлягає конфіскація продукція, яка виготовлена з незаконно вилучених водних живих ресурсів?
52. Що таке охорона водних живих ресурсів?
53. Права органів рибоохорони Мінрибгоспу.
54. Опишіть, які заходи, згідно положення Водного Кодексу України, необхідно здійснювати для запобігання шкідливої дії води.
55. Основи громадсько-правової відповідальності за порушення правил рибальства та за спричинення шкоди природним об'єктам.
56. Повноваження органів рибоохорони по регулюванню рибальства.
57. Правила рибогосподарського використання водойм, що закріплені за сільськогосподарським підприємствами та організаціями.
58. Охорона рибогосподарських водойм від забруднення та інших видів шкідливої дії.
59. Проведення перевірок «об'єкту» та користувача.
60. За погодженням якого органу вводять в експлуатацію нові споруди на рибогосподарських водоймах України?

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Екологічне право / За ред. В.І. Андрейцева. – К.: Істина, 2001 – 544 с.
2. Екологічне законодавство України / За ред. О.о. Погрібного. – Харків.: ТОВ “Одісей”, 2002. – 928 с.
3. Конституція України. К.: Агенство «Книга Пам’яті України» , 1996. – 80с.
4. Водний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 1995. - № 24. – Ст. 186.
5. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» // Верховні Відомості Ради України. – 1991. - № 41.- Ст. 546.
6. Закон України «Про екологічну експертизу» // Відомості Верховної Ради України. – 1995. - № 8. – Ст. 54.
7. Закон України «Про тваринний світ».- 2001. - № 2894 –III.
8. Закон України «Про місцеве самоврядування» // Відомості Верховної Ради України. – 1997. - № 24. – Ст. 170.
9. Закон України «Про захист прав споживачів» // Відомості Верховної Ради України. – 1994. - № 1. – Ст. 1.
10. Закон України «Про об’єкти підвищення небезпеки» // Голос України. – 2001.- 6 березня.
11. Закон України «Про виключну (морську) економічну зону України» // Відомості Верховної Ради України. – 1995. - № 21.-Ст.152.
12. Закон України «Про природно-заповідний фонд України» // Відомості Верховної Ради України. - 1992. - № 34. - Ст. 502.
13. Закон України «Про загальнодержавну програму розвитку водного господарства» // Відомості Верховної Ради України. - 2002. - № 25. - Ст. 172.
14. Постанова Верховної Ради України «Основні напрями державної політики України в галузі охорони довкілля, використання природних

- ресурсів та забезпечення екологічної безпеки» / Відомості Верховної Ради України. - 1998. - № 38-39. - Ст. 248.
15. Бармак М. Екологічне законодавство // Бармак М. Основи правознавства. - Т., 1999. - С. 187-196.
  16. Бушуева Т. Закон охраняет природу / Т.Бушуева, П.Дагель.- М.: Юрид. лит., 1980. - 128 с. - (Сов. закон и я).
  17. Екологічне законодавство // Бармак М. Основи правознавства: Навч. посіб. / М.Бармак, О.Бармак. - Т., 1999. - С. 112-118.
  18. Екологічне законодавство // Основи держави і права: Навч. посіб. - К., 1997. - С. 112-122.
  19. Екологічне законодавство // Основи держави і права: Навч. посіб. у запитаннях і відповідях для вступників до юрид. навч. закл. - К., 1995. - С. 97-10.
  20. Екологічне законодавство // Основи правознавства: Навч. посіб. - К., 2003. - С. 327-332.
  21. Екологічне законодавство // Савчук П. Основи правознавства: Посіб. для абітурієнтів / П.Савчук, Ю.Самойленко. - К., 2000. - С. 173-175.
  22. Екологічне законодавство України. Ч. 1: Законодавчі акти / Упоряд. В.Андрейцев, М.Залудик, П.Лапечук. - Полтава: Полтав. літератор, 1997. – 644 с.
  23. Екологія і закон: Екологічне законодавство України: У 2 кн. / Відп. ред. В. Андрейцев. - К.: Юрінком Інтер, 1998. – 212 с.
  24. Економіка довкілля і природних ресурсів: Навч. прогр. магіст. курсу підготов. економістів-екологів / Під ред. Л.Максимів та ін.- Львів.: Афіша, 2002. - 163 с.
  25. Котюк І. Екологічне право України // Котюк І. Основи правознавства. - К., 2002. - С. 184-190.
  26. Крисаченко В. Екологічна культура: Теорія і практика: Навч. посіб. - К.: Заповіт, 1996. - 349 с.

27. Крисаченко В. Екологія. Культура. Політика: Концепт. засади сучас. розвитку / В. Крисаченко, М. Хилько. - К.: Знання України, 2002. - 597с.
28. Михайленко О. Екологічне і земельне право та їх інститути // Михайленко О. Основи держави і права (Правознавство). - К., 1995. - С. 74-89.
29. Молодежь, экология, право // По лабиринтам права.- М., 1990. - С. 251-107.
30. Основи екологічного права // Світ права: Навч. посіб. - К., 2004. - С. 187-190.
31. Основи екологічного права України // Правознавство: Підруч. - К., 2003. - С. 363-376.
32. Шемшученко Ю. Людина, природа, закон. - К.: Політвидав України, 1983. - 87с.

